

Polarizácia politickej orientácie stredoškôľakov na Slovensku

Ladislav Macháček

Abstract

Hauptthema vorgelegter Studie ist der Vergleich von zwei empirischen Umfragen zum Thema: politische Orientierung von slowakischen Mittelschülern. Das Ziel der Umfragen war die Untersuchung politischer Partizipation von jungen Menschen, von allem durch die Mitgliedschaft in den selbstverwalteten Organen an den Mittelschulen.

Key Words: Youth, Secondary School, Slovakia, Participation

Úvod

Pri obhajobe Národnej správy o situácii mládeže na Slovensku v Štrasburgu (11.10.2005) sme pravdivo uviedli, že u nás mladí ľudia strácajú záujem o politiku, prejavujú nedôveru inštitúciám právneho štátu, majú tendenciu podporovať autokratické formy riadenia života v spoločnosti. Nám sa to zdá už celkom normálne, ale európske inštitúcie úpenlivo volajú: zastavme vznikajúcu hrozbu „občianskeho deficitu mládeže“. Biela kniha o mládeži (2001), ktorá prezentuje ucelenú predstavu Európskej únie o mládeži a mládežníckej politike, pripomína, že demokratické politické systémy závisia od pripravenosti svojich občanov aktívne participovať na občianskom a politickom živote a demokratické vládnutie (gouvernance) vyžaduje aj ochotu mladých občanov Európy venovať sa verejným otázkam.

Týmto permanentne aktuálnym otázkam sa venujú dva empirické sociologické výskumy stredoškolskej mládeže na Slovensku v roku 2005 a v roku 2007. Ich poslaním bolo preskúmať občiansky potenciál študujúcej mládeže a formy jej participácie na občianskom a politickom živote spoločnosti s osobitným dôrazom na účasť v novej rodiacej sa forme účasti žiakov na školskej samospráve. Žiacke školské rady sa stávajú významnou štruktúrnou príležitosťou pre mladých ľudí učiť sa demokracii jej robením v škole.

Pre čitateľa, ktorý bude mať príležitosť oboznámiť sa s týmito výsledkami z výskumu s väčším časovým odstupom treba pripomenúť, že parlamentný rok 2006 oddelil dve obdobia vládnutia koalície politických strán SDKÚ-DS, KDH a SMK v pravicovo-liberálnej a konzervatívnej vláde pod vedením Mikuláša Dzurindu a začiatok vládnutia koalície politických strán Smer-SD, HZDS a SNS, v ktorej dominantné postavenie má politická strana so sociálno-demokratickou orientáciou a vedie ju Robert Fico.

Na jeseň v roku 2005, keď sme realizovali prvý výskum stredoškolákov (pozri www.vyskummladeze.sk) vrcholili komplikácie udržiavania vládnej väčšiny v parlamente a konflikty vo vládnej koalícii medzi SMK, SDKÚ-DS a KDH sa vyostрили až natoľko, že došlo k predčasným parlamentným voľbám v roku 2006. Pravicovo-liberálne reformy neprinášali bezprostredné výsledky v sociálnej oblasti a mnohé sociálne skupiny (invalidi) a stavovské združenia (zdravotníci) permanentne protestovali na verejnosti voči vládnym reformám.

Na jeseň roku 2007 bola pri vláde nová koalícia (Smer-SD, HZDS, SNS.) už celý rok. Jej opatrenia už od jej prvých krokov (aj keď nesystémových) zmierňovali sociálne dopady reforiem, s príchodom ďalších investorov sa zmenšovala nezamestnanosť, pričom postupujúca európska integrácia otvárala nové možnosti pre mladých ľudí v získavaní nových študijných a pracovných príležitostí. Napokon aj konkurencia medzi mládežou o miesta na vysokých školách sa znižovala, nakoľko počet mladých ľudí v jednotlivých ročníkoch klesal až tak, že niektoré „neatraktívne“ fakulty a študijné odbory museli obmedzovať počty učiteľov.

Tieto širšie spoločenské procesy a skutočnosť, že v roku 2006 sa odohrali predčasné parlamentné voľby sú pozadím, na ktorom porovnáваме výsledky dvoch výskumov stredoškolskej mládeže a snažíme sa objasniť niekedy prekvapujúce rozdiely v ich názoroch a postojoch na rozmanité aktuálne otázky politického systému na Slovensku a jeho fungovania v európskom priestore, ktoré sme zaznamenali.

I. Záujem o politiku

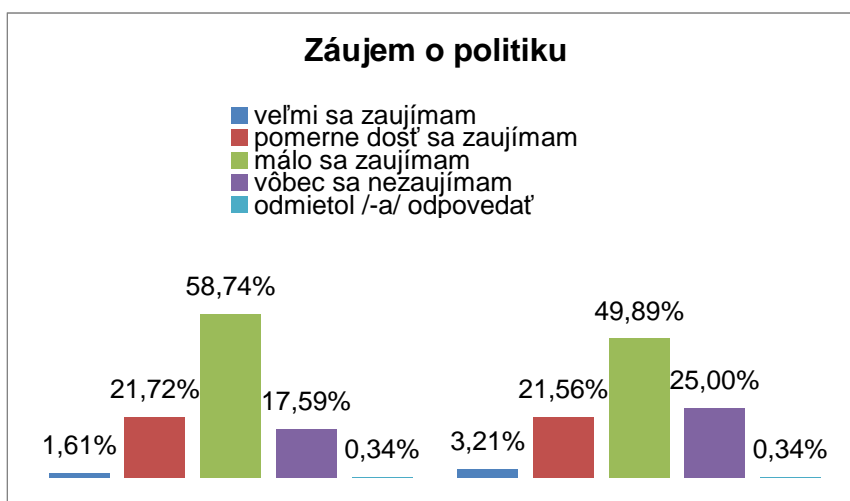
Záujem o politiku patrí ku klasickým indikátorom politickej a občianskej participácie a zdá sa, že relatívne presne odzrkadľuje aj situáciu a tendencie úrovne politickej a občianskej socializácie medzi mladými ľuďmi a ich pripravenosti zúčastňovať sa na rozličných konkrétnych formách demokratického vládnutia v krajine.

Podľa medzinárodného výskumu EUYOUNG(4), konkrétne výsledky získané na súbore osem tisíc mladých ľudí vo veku od 18 do 26 rokov vo vybraných krajinách Európy ešte v roku 2004, sa o politiku zaujímajú najviac v Nemecku – 51%. Taliansko je na druhom mieste s 43% tesne nasledované Rakúskom s 42%, Francúzsko a Fínsko sa radia vedľa seba s 36% a 35% v tomto poradí. V Spojenom kráľovstve Veľkej Británie a Írska (30%), Estónsku (29%) a na Slovensku (28%) sa mladí ľudia zaujímajú o politiku najmenej. Výskum zreteľne ukazuje, že väčšina mladých ľudí sa o politiku nezaujíma (37% zainteresovaných vs. 63% nezainteresovaných v celku).

Tú istú otázku sme položili aj vo výskume stredoškolákov. (pozri Graf 1) V oboch prípadoch sme zistili, že približne 25 % sa zaujíma o politiku veľmi a pomerne dosť, čo nenaznačuje nejaké podstatné celkové zmeny ani oproti roku 2004.

Napriek tomu z analýzy údajov vyplýva, že významnejšia časť stredoškolákov v roku 2007 sa oproti roku 2005 presunula do kategórie „vôbec sa nezaujíma o politiku“. Táto časť sa pôvodne v roku 2005 mierne zaujímala o politiku.

Graf č. 1: Záujem o politiku

Na druhej strane treba uviesť, že v kategórii „veľmi sa zaujímam o politiku“ v roku 2007 došlo k podstatnému nárastu študentov. Takáto charakteristika má svoje opodstatnenie aj napriek tomu, že ide o relatívne malý podiel stredoškolákov (1,6% a 3,2%). V oblasti politickej aktivity sa rešpektuje skutočnosť, že v tejto oblasti sa uplatňujú málopočetné, ale mimoriadne aktívne a motivované elity.

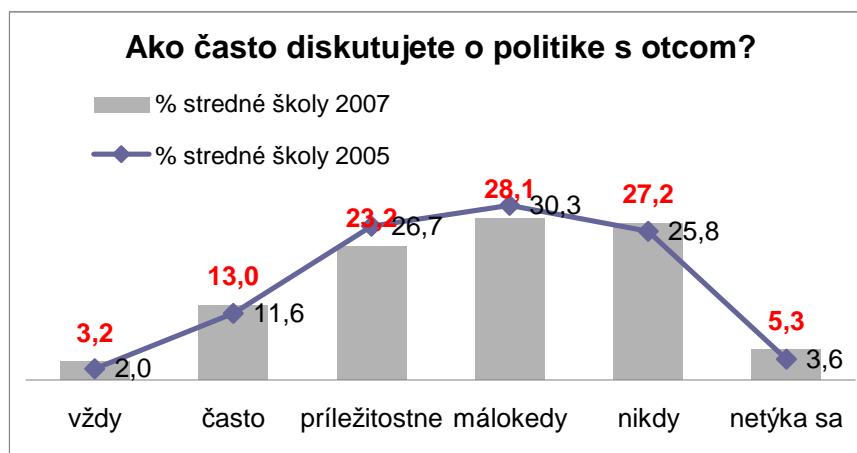
II. Diskusia o politike

V sociologických výskumoch sa pochopiteľne nemôžeme uspokojiť s charakteristikou nejakého fenoménu, t.j. aj politickej participácie iba na základe jedného indikátora. V tomto výskume sme použili ešte ďalšie dva: s kým diskutuje mladý človek o politike (otec, spolužiak, učiteľ) a či sa snaží aktívne ovplyvniť v týchto diskusiách ostatných podľa svojho názoru a presvedčenie.

a. Diskusia s otcom a matkou

S otcom v roku 2007 dosiahla úroveň diskusie „vždy“ (3,2%) a „často“ (13%), čo je istý nárast oproti roku 2005. Táto intenzita poskočila v roku 2007 predovšetkým na úkor dvoch menej intenzívnych možností diskusie o politiku (príležitostne a málokedy), ktoré dominovali v roku 2005. V súlade s údajom o raste skupiny stredoškolákov, ktorá nemá záujem o politiku aj tu zisťujeme pokles ukazovateľa – nikdy nediskutujem s otcom o politike a netýka sa.

Graf č. 2a: Ako často diskutujete o politike s otcom?

S matkou diskutuje o politike intenzívnejšie menej stredoškolákov (8%), čo však nie je až taký veľký rozdiel ako by sa dalo očakávať. Zdá sa, že aj tu sa začína situácia meniť a matky nemožno jednoznačne označiť za občanov bez záujmu o politiku a bez predpokladov prejavíť svoj názor nato, čo sa deje okolo vecí verejných.

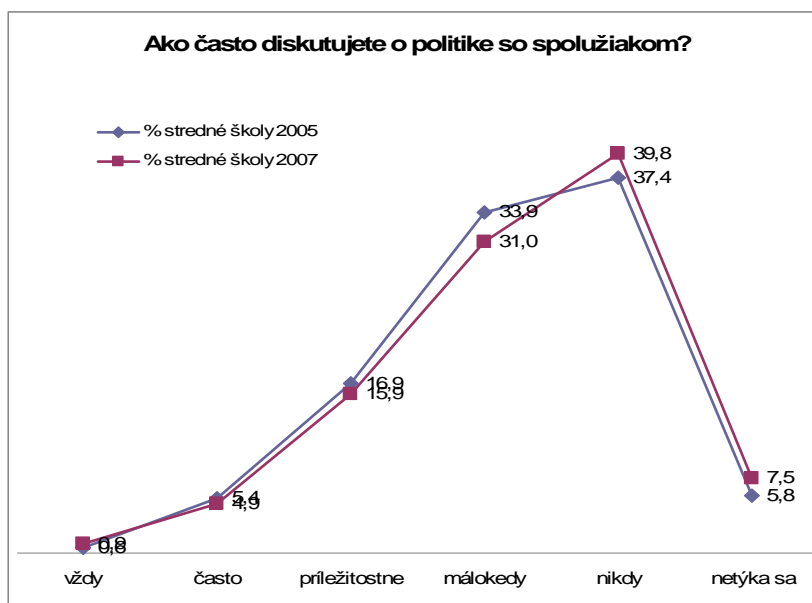
Graf č. 2b: Ako často diskutujete o politike s otcom a matkou?

b. Diskusia s priateľom/priateľkou, spolužiakom

Diskusia o politike so spolužiakom alebo priateľom je podstatne menšia v porovnaní s diskusiou s otcom v oboch sledovaných rokoch. V oboch ukazovateľoch vysokej intenzity (vždy 0,9%-0,6%, často 4,9-5,4%) v sledovaných rokoch nedošlo k podstatnej zmene. To isté sa týka aj ďalších dvoch indikátoroch príležitostnej diskusie o politike. Skôr by sme mali poznamenať, že hodnoty v roku 2007 sú nižšie a posilnili sa kategórie „nikdy a netýka sa“.

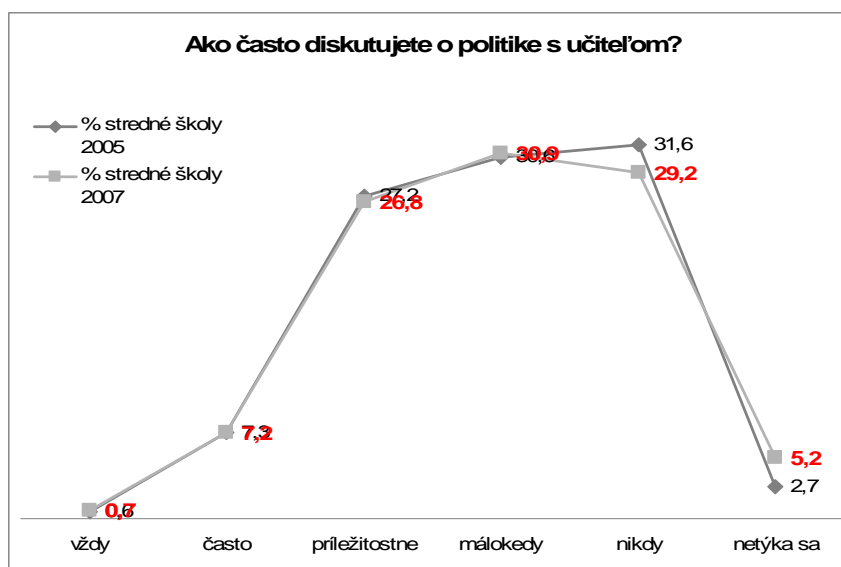
Graf č. 3: Ako často diskutujete o politike so spolužiakom, priateľom?

c. Diskusia s učiteľom

S učiteľom je to obdobne. Rovnako ako spolužiak patrí aj učiteľ skôr medzi príležitostných (aj málokedy), ale nie zanedbateľných partnerov pri diskusii o politike. V oboch sledovaných rokoch sa udržiava rovnaká úroveň. Učiteľ je dokonca o niečo dôležitejší partner v diskusiách o politike ako spolužiak alebo priateľ. Ak si všimneme obidve kategórie „príležitostne a málokedy“ ide o podobné zastúpenie ako v prípade otca.

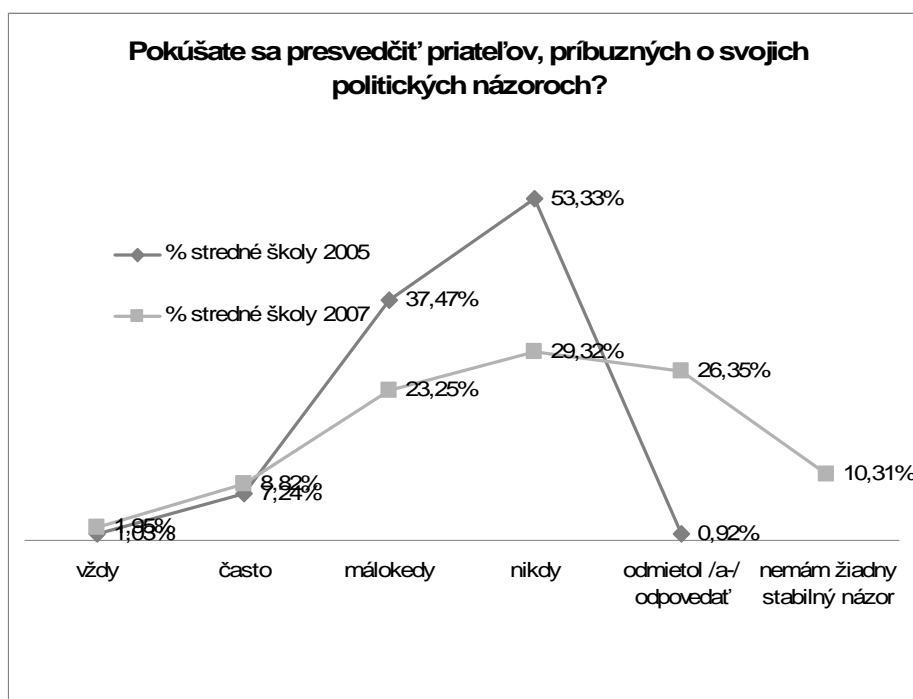
Graf č. 4: Ako často diskutujete o politike s učiteľom?

d. hlbší záujem o politiku

Aj medzi stredoškólákmi existujú študenti, ktorí patria k aktívnym diskutérom o politike, pričom tak robia s istou úpornosťou. Zistili sme, že časť zo stredoškólákov má akési nutkanie pokúsiť sa presvedčovať svojich priateľov alebo príbuzných o správnosti svojich politických názoroch. Nie je to celkom zanedbateľná skupina (cca 10%) v oboch rokoch.

Graf č. 5: Pokúšate sa presvedčiť priateľov alebo príbuzných o svojich politických názoroch?

III. Politická orientácia

Pri skúmaní politickej aktivity stredoškólákov sme tiež zisťovali jej politickú orientáciu. Relatívne zaužívaný systém jej zisťovania je pomocou škály orientácie naľavo, stred a napravo. V politológii je možno definovať aj iné typy politickej orientácie (liberálny, konzervatívny), ale pre účely skúmania mladých ľudí v procese politickej socializácie je tento typ skúmania politickej orientácie najadekvátnejší vzhľadom na ich znalosti o fungovaní politického systému, o mediálne častom označovaní politických strán ako „ľavica“ a „pravica“, na strany „stredové“ či „od stredu na ľavo“ alebo opačne. Možno predoslať, že už

aj mladí ľudia vo veku 16-18 rokov začínajú rozumieť skutočnému obsahu ľavicovej (sociálna, solidárna) alebo pravicovej (individuálna sloboda a zodpovednosť, výkonnosť a odbornosť) politiky.

Politickú socializáciu súčasnej generácie mládeže vystihuje skutočnosť, že stredovú pozíciu medzi ľavicou a pravícou zastávali mladí respondenti v roku 2004 od 15 do 25 rokov (50%) najčastejšie. Pre mnohých z nich je príznačné, že v tejto neutrálnej pozícii zostanú celoživotne. Aj ich rodičia sa snažili držať zlatého stredy: 40% matiek a 30% otcov zastávalo v roku 2004 stredovú pozíciu. Predsa však pokles stredovej pozície u matiek, ale najmä otcov naznačuje, že životné skúsenosti a zodpovednosť za rodinu vedú dospelých občanov k výraznejšej politickej orientácii jedným alebo druhým smerom.

V roku 2004 sme identifikovali medzi mladými ľuďmi na oboch póloch pozoruhodne rovnako veľké zoskupenia riadnych ľavičiarov a pravičiarov (15%). Z nich bolo podľa vlastnej identifikácie iba 1 – 2% „ostrých“ alebo veľmi vyhranených či už smerom doľava či doprava.

Otázkou vždy bolo, je a bude, či aj súčasní mladí ľudia sa budú v budúcnosti orientovať na ľavo-pravej škále politickej orientácie ako ich otcovia a dievčatá ako ich matky. Alebo nám stredová – pragmatická či pohodlná orientácia mládeže zostáva do budúcnosti ako nový generačný jav – mládež zlatého stredy?

a. Moja politická orientácia

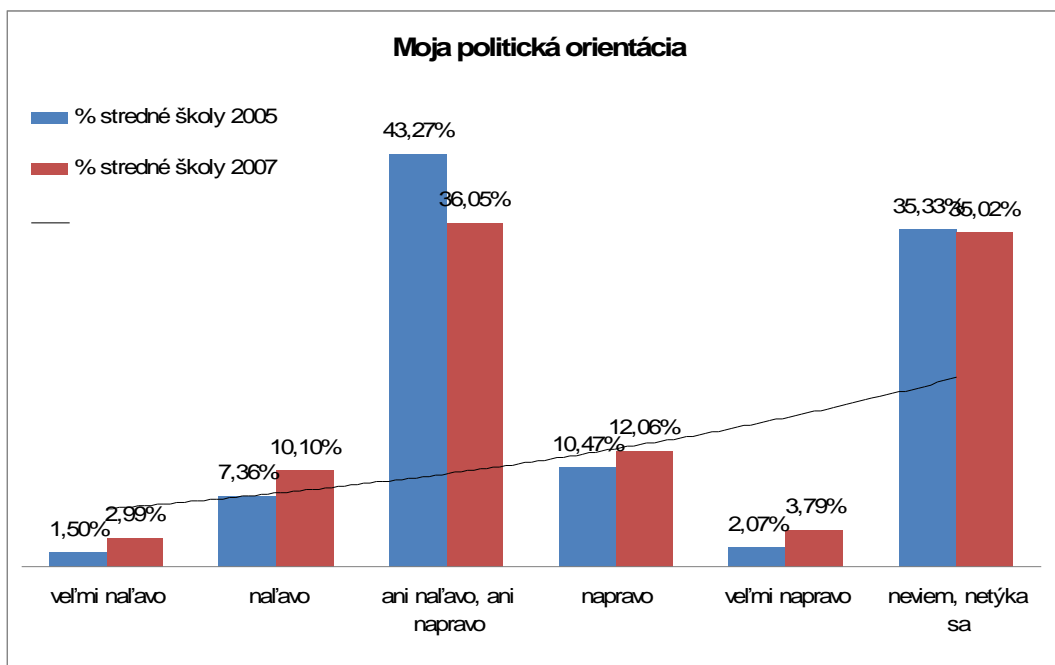
To je otázka, na ktorú dáva čiastočnú odpoveď súčasnosť, nakoľko v roku 2006 sa uskutočnili parlamentné voľby, v ktorých sa neviedol plebiscit o „demokracii alebo totalitnej diktatúre“, ale o konkrétnejšej predstave o demokracii. Občania sa rozhodli, že by boli radšej, aby liberálnu demokraciu po skoro ôsmich rokoch 2002-2006 vystriedala sociálna demokracia, aby sa uskutočnili po potrebnej finančnej a hospodárskej reforme aj zásadnejšie zmeny v sociálnej politike.

Z výsledkov výskumu stredoškóľakov možno konštatovať, že relatívne veľká a stabilná skupina mladých ľudí sa odmieta na tejto škále zaradiť, nakoľko sa o politiku nezaujíma (35% v oboch rokoch).

Celkové rozloženie politickej orientácie študentov je klasické s dominantnou „stredovou pozíciou“ (pokles z 43,3% na 36,1%). V roku 2007 sme zaznamenali jej vyprázdňovanie a rovnomernú polarizáciu smerom „veľmi na ľavo“ (z 1,3% na 2,9%) a na ľavo (z 7,4% na 10,1%) ako aj „veľmi na pravo“ (z 2,1% na 3,8%) a na pravo (z 10,5% na 12.1%).

Graf č. 6: Moja politická orientácia

Celkovo sa ľavej strane ocitlo v roku 2007 približne 13% a na pravej strane 16% stredoškôľakov, čo treba interpretovať ako relatívne rovnomerné rozloženie, ale pravicová orientácia má predsa len väčšiu špecifickú váhu radikálnejších stúpcov.

Ak sa niekomu zdá, že sa v tomto veku jedná o malý podiel ľavicových alebo pravicových radikálnych stúpcov z celku študentov, treba uviesť, že ide o jednotlivcov, ktorí sa ešte nemusia zoskupovať do nejakých radikálnych a dokonca bojových zoskupení.

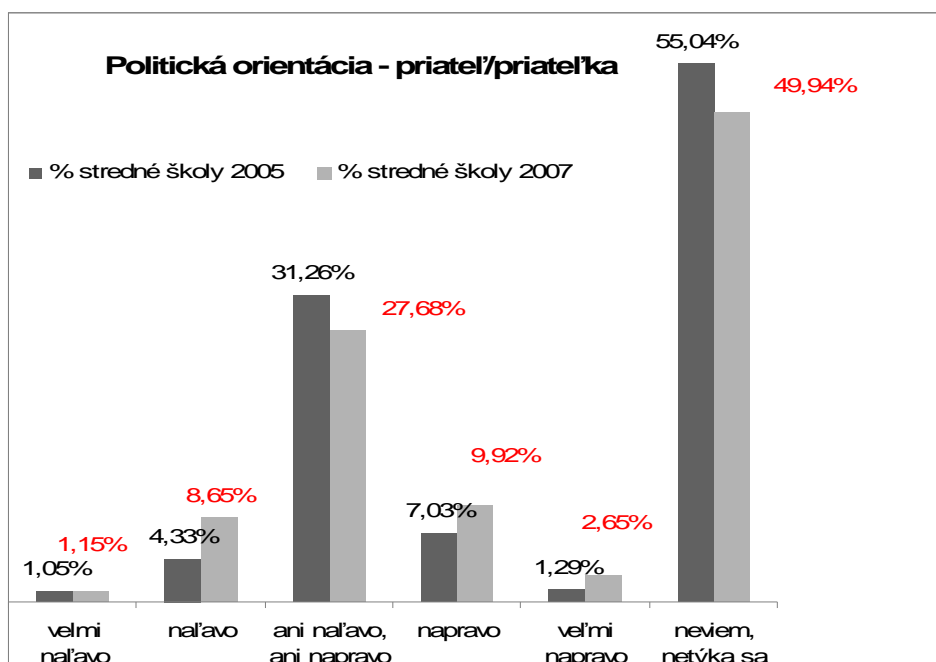
Môžu prejavíť svoj názor „individuálnym“ aktom, ktorým ho demonštrujú na verejnosti. U študentov stredných škôl to môže byť „slohová“ úloha na aktuálnu tému, diskusný text na internete. Môže to byť však aj „pozorovateľská“ prítomnosť (participácia) na podujatiach, ktoré podporujú alebo protestujú proti nejakej myšlienke alebo skupine, ktorá ju symbolickým spôsobom predstavuje. Napokon to môže byť aktívne členstvo a líderstvo v

názorovom zoskupení, ktoré svoju aktivitu rozvíja so „súhlasom“ mlčiacej väčšiny alebo aj orgánov verejného poriadku.

b. Politická orientácia priateľ'a, priateľ'ky

Na prvý pohľad vidno, že otázka politickej orientácie „priateľ'ov“ nie je ešte až tak dôležitá. Buď sa to stredoškolákov netýka, t.j. nemajú „priateľ'ov“ alebo „nevedia o tom“ aká je ich politická orientácia. Ale približne 50% skúmaných mladých ľudí má priateľ'ov a pozná ich politickú orientáciu. Ukazuje sa, že aj pravicová orientácia priateľ'ov je kvantitatívne významnejšie zastúpená.

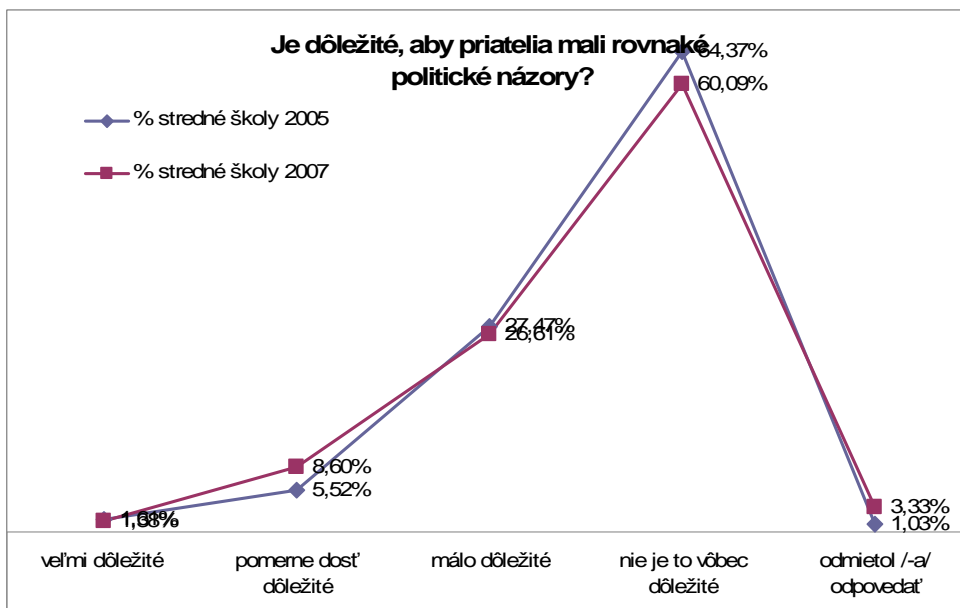
Graf č. 7: Politická orientácia mojich priateľ'ov

c. Dôležitosť politickej orientácie priateľ'ov

Približne pre 90% stredoškolákov nie je politická orientácia priateľ'ov vôbec alebo iba málo dôležitá. Zrejme však je to veľmi a dosť dôležité pre malú skupinku mladých ľudí s veľkým záujmom o politiku a relatívne už s vyhranenou politickou orientáciou.

Graf č. 8: Dôležitosť rovnakých politických názorov u priateľov

IV. Dôvera v politické inštitúcie

Vo všetkých krajinách Európskej únie, kde sa uskutočnil výskum v roku 2004, mladí ľudia hovorili, že sú to mimovládne organizácie ako Greenpeace alebo Amnesty International, ktorým dôverujú najviac. Taktiež Európske inštitúcie (napr. Európsky parlament a Európska komisia) sa tešili väčšej dôvere ako národné inštitúcie v príslušných krajinách. Najmenej dôvery mali politici a politické strany na národnej úrovni, národný parlament získal o niečo viac dôvery vo všetkých krajinách, s výnimkou Slovenska.

V roku 2004

Národné politické inštitúcie mali malú dôveru
 Európske inštitúcie mali stredne vysokú dôveru
 Mimovládne organizácie mali vysokú dôveru

Nedôvera mladých ľudí k národným politickým inštitúciám na Slovensku bola vysoká. Začínala sa nedôverou k politikom (69%) a pokračovala nedôverou k politickým stranám (62%). Vláda SR vedená koalíciou SDKU KDH a SMK (56,7%) a Národná rada SR (55%) obstáli predsa len o niečo lepšie, nakoľko niektorí respondenti sa ešte nevedeli rozhodnúť či ich majú hodnotiť pozitívne alebo negatívne.

Hoci sme konštatovali, že dôvera v politické strany bola všeobecne veľmi nízka, väčšina opýtaných mala blízko k nejakej strane, najmä v Taliansku (71%) a Fínsku (68%). Oproti tomu mladí Briti mali najmenej blízko k nejakej politickej strane (23%).

Vo všetkých krajinách existoval celkom idealistický pohľad na politiku. Politika sa spájala so spôsobom, ako riešiť medzinárodné problémy (68%) a sociálne problémy v krajine (67%). V Nemecku a Rakúsku (42%) mladí ľudia verili, že politici sú tu na to, aby budovali lepší svet.

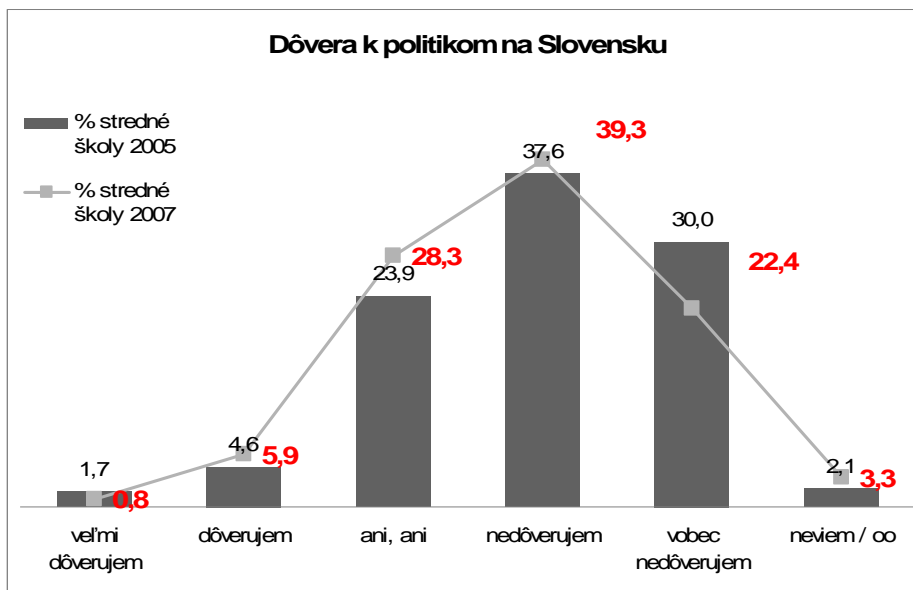
To sme nemohli vtedy povedať o Slovensku. Treba priznať, že politika sa pre mladých ľudí na Slovensku spájala predovšetkým s takými tvrdeniami, ako sú „korupcia“ (70,4%) a „prázdne sľuby“ (53,5%). Tieto „cynické“ pohľady sú však všeobecne menej trvalé ako optimistické pohľady spomenuté vyššie. Politika sa všeobecne vníma ako niečo pozitívne. To, čo niekedy vedie k rozčarovaniu je jej realizácia na konkrétnej úrovni.

Stredoškolská mládež na Slovensku v rokoch 2005 a 2007 mala vo výskume tiež možnosť prejsť dôveru v politické inštitúcie na mnohých úrovniach – politickým stranám a politikom, vláde SR a Národnej rade SR, Európskej komisii a Európskemu parlamentu, ako aj Greenpeace a Amnesty International.

a. dôvera politikom

Dôvera politikom v roku 2007 oproti roku 2005 sa významne neposilnila a v zásade sa udržiava na pôvodnej úrovni. Obdobne je to v prípade nedôvery. Poklesla však silná nedôvera z pôvodných 30% v roku 2005 na 22,4% v roku 2007. Podiel nerozhodnutých v tejto otázke sa obdobne posilnil a je teda viac vyčkávajúcich ako predtým.

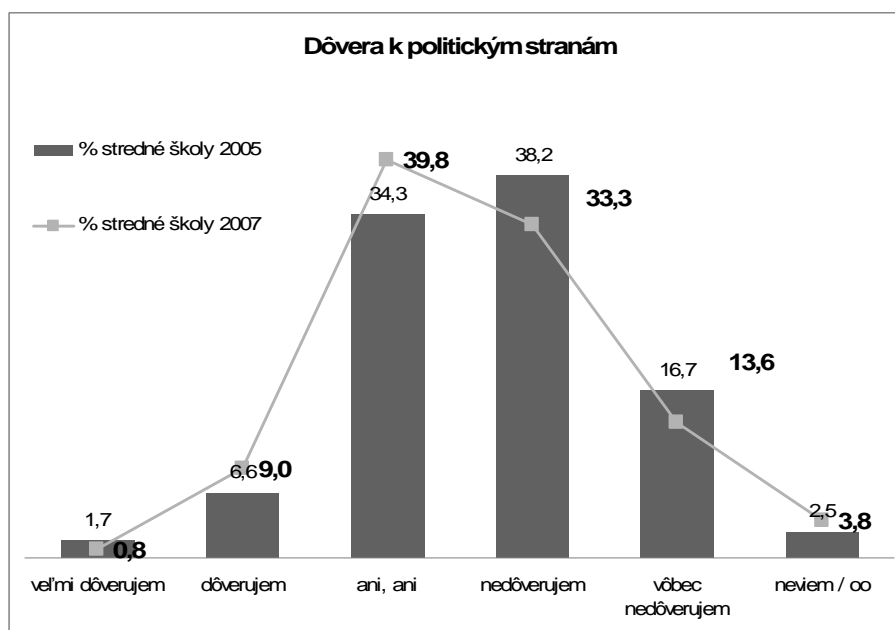
Graf č. 9: Dôvera k politikom na Slovensku

b. dôvera k politickým stranám

Tento obrat sa nie celkom, ale predsa len prejavuje aj v oblasti dôvery k politickým stranám. Mierne stúpila dôvera, ale skôr sa dá povedať, že poklesla nedôvera v oboch meraných hodnotách: silná z 16,7% v roku 2005 na 13,6% a mierna z 38,2% na hodnotu 33,3% v roku 2007. Časť študentov sa presunula predovšetkým do skupiny „váhajúcich“, t.j. tých, ktorí vyjadrili svoj postoj alebo názor „ani, ani“ (z 34,3% na 39,8% v roku 2007).

Graf 10 Dôvera k politickým stranám

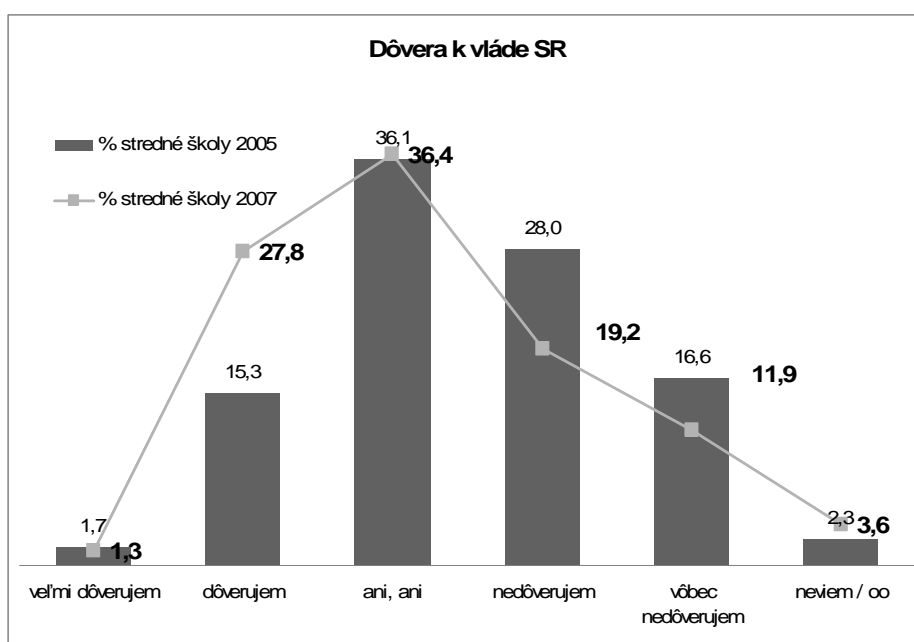

c. dôvera k vláde SR

V roku 2005 sme zaznamenali dôveru k vláde SR na úrovni 15,3%. V roku 2007 poskočila dôvera k vláde SR až na úroveň 27,8%. Analýza údajov naznačuje, že ide o proces akejsi premeny nedôvery k vláde SR. Vyprázdňuje sa hodnota „vôbec nedôverujem“ z pôvodných 16,6% na 11,9%, ale najmä postoja „nedôverujem“ vláde z 28% na 19,2%.

Pozoruhodné je, že v oboch rokoch sa rezervovaný alebo vyčkávací postoj veľkej skupiny stredoškolákov 36% v podstate nezmenil. Predsa však je zmena dôvery k vláde SR jednoznačná..

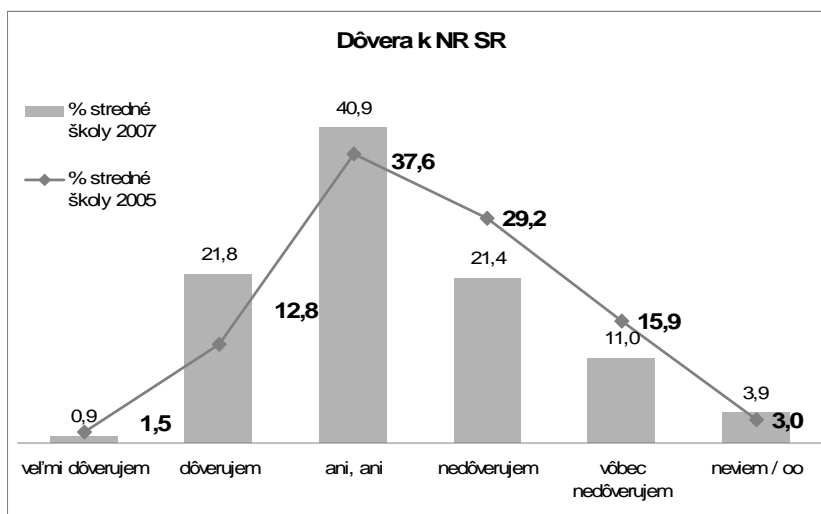
Graf č. 11: Dôvera k vláde SR

d. Dôvera k NR SR

Analogicky sa prejavuje dôvera v slovenský parlament, ktorá z 12,8% narástla na 21,8% v roku 2007. V tomto prípade sa presun hlasov smerom k dôvere udial na konto oboch úrovní nedôvery: silná nedôvera poklesla o 4% a nedôvera poklesla dokonca až o 8% (t.j. z 29% v roku 2005 na 21,4%) v roku 2007.

Graf č. 12: Dôvera k NR SR

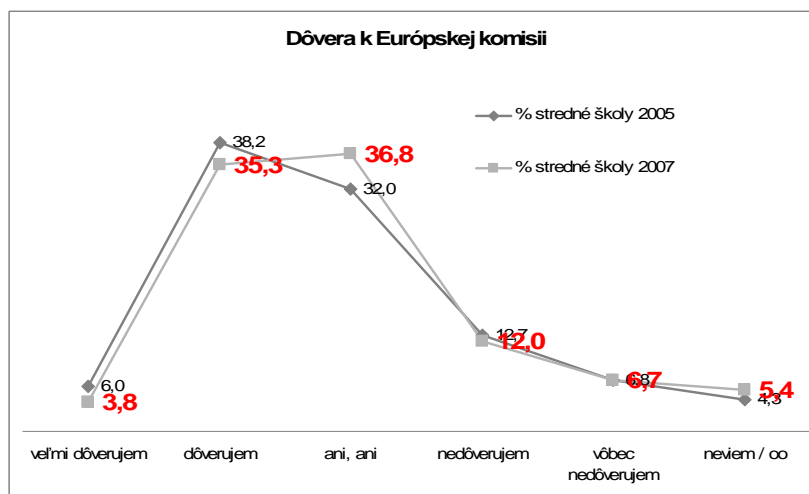

e. Dôvera v Európsku komisiu

V roku 2005 bola dôvera v Európsku komisiu na úrovni 44,2%, teda bola vyššia ako dôvera vo vládu SR (iba 17%). V roku 2007 sa situácia podstatnejšie nezmenila a dôvera v EK ako „exekutívu“ EÚ zostáva na úrovni 40 %. Stále je vyššia ako dôvera vláde SR, aj keď tam ide o vzostup dôvery a v tomto druhom prípade o pokles dôvery.

Pred rokom 2005 bola dôvera v európske inštitúcie skôr akýmsi symbolickým vyjadrením očakávaní po vstupe za riadneho člena EÚ. V roku 2007 už predstavuje aj istú reálnu hodnotu, v ktorej sa zrkadlí interakcia európskej a slovenskej národnej politiky pri riešení konkrétnych situáciách týkajúcich sa ich špecifických záujmov.

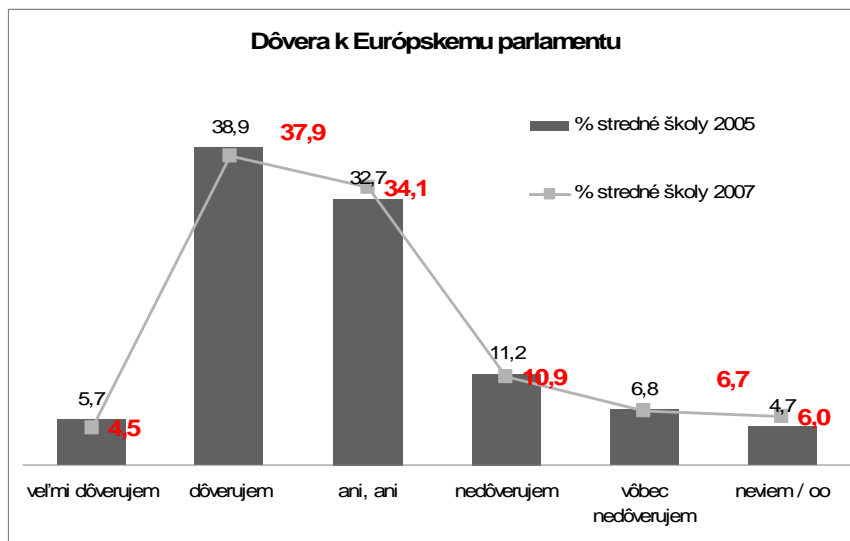
Graf 13 Dôvera v Európsku komisiu

f. Dôvera Európsky parlament

Treba vychádzať zo skutočnosti, že v súčasnosti zastupuje Slovensko niekoľko europoslancov a ich aktivity sú na Slovensku relatívne dosť medializované. Preto pokles dôvery o niekoľko percent v roku 2007 oproti roku 2005 nemožno pokladať za prekvapujúce. Dôvera v EP Je však stále vyššia ako dôvera v NR SR.

Graf č. 13: Dôvera k Európskemu parlamentu

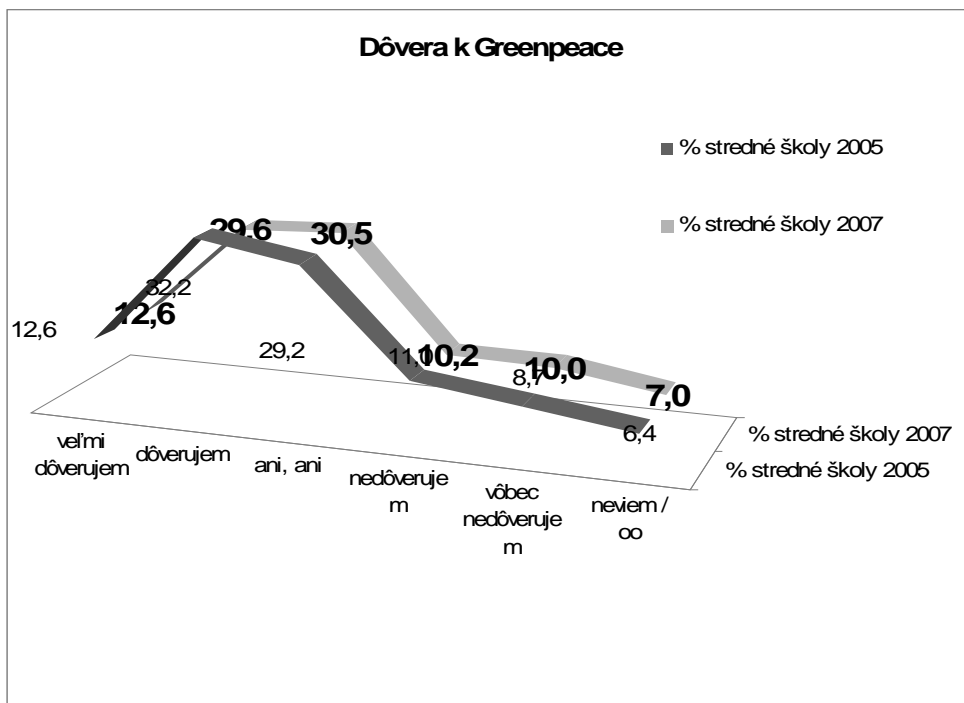

g. Dôvera k Greenpeace

Dôvera k najznámejšej medzinárodnej mimovládnej organizácii GREENPEACE si udržiava relatívne rovnakú pozíciu v oboch rokoch (30%). Aj odporcovia tejto NGO si udržiavajú svoje zastúpenie na rovnakej úrovni v oboch sledovaných obdobiach (20%)

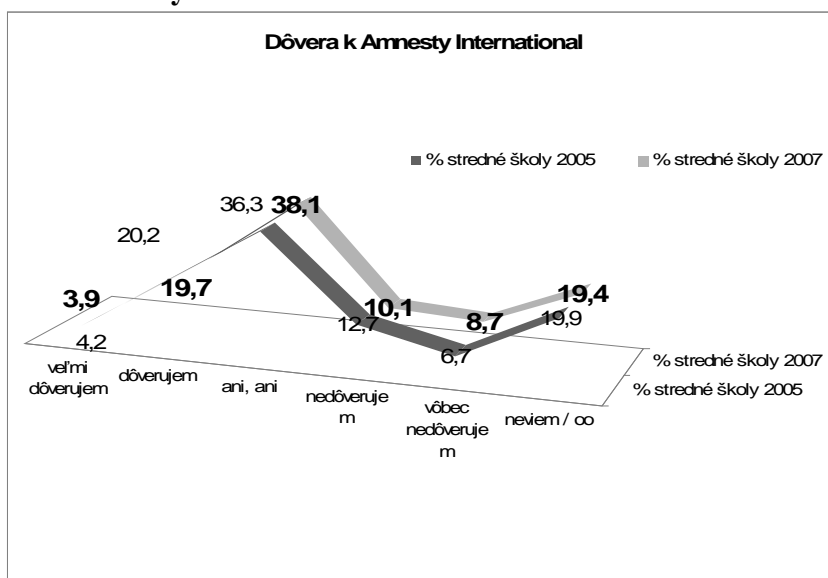
Graf č. 14: Dôvera ku Greenpeace.

h. Dôvera k Amnesty International

Prvý pohľad na výsledky výskumu upozornia, že stredoškooláci nepoznajú AI tak dobre ako Greenpeace (20% oproti 7%). Je to významný rozdiel. Obdobne ako v prípade Greenpeace si aj AI udržuje svojich stúpcov (24%) i odporcov (19%), pričom najsilnejšou je skupina, ktorá sa nevie jednoznačnejšie rozhodnúť (37%).

Graf 15 Dôvera k Amnesty International

V. Budúcnosť a jej chápanie mladými ľuďmi

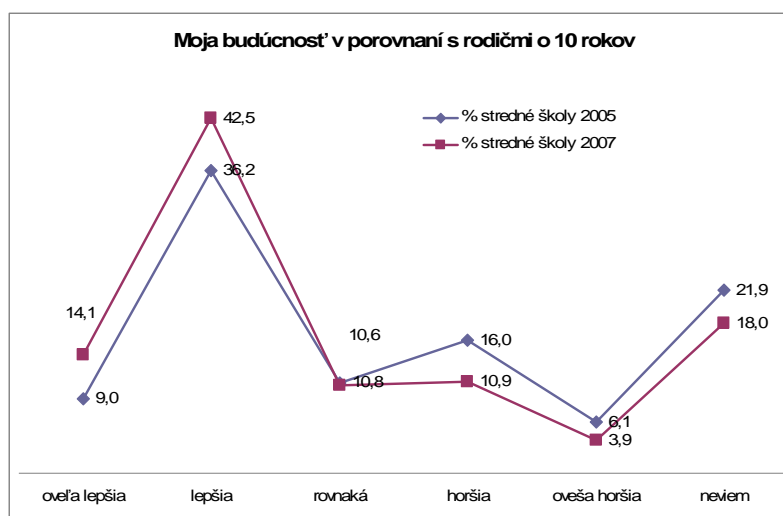
V roku 2004 medzinárodný sociologický výskum potvrdil, že mladí ľudia v Európe chápu svoju budúcnosť odlišne. Estónska mládež (nad 18 rokov) bola ohľadne svojej budúcnosti najoptimistickejšia: viac ako 80% očakávala oveľa lepšie alebo aspoň lepšie podmienky ako generácia ich rodičov. Fínsko, Spojené kráľovstvo Veľkej Británie a Írska, ale aj Slovensko mali tiež všeobecne optimistickú mládež.

Mladí Francúzi mali optimistický pohľad na svoju prácu a platové perspektívy, ale obávali sa masívneho zníženia sociálnej istoty. Taliani boli podobne polarizovaní. Nemci a Rakúšania vyjadrovali najpesimistickejší postoj k budúcnosti: Ich mládež všeobecne očakávala, že bude čeliť horšej situácii, akej čelia teraz ich rodičia. Mysleli si, že odvtedy ako sa EÚ postupne rozširuje budú iba strácať.

Identickú otázku na skúmanie očakávaní v budúcnosti sme použili aj vo výskumoch stredoškôľakov na Slovensku.

Treba konštatovať, že celkové očakávania mladých ľudí už v roku 2005 boli optimistické (45,2%). V roku 2007 sú očakávania stredoškôľakov ešte optimistickejšie (56,6%). Tento vzostup optimizmu sa uskutočnil nielen na úkor pesimistov, ale oslabila sa aj skupinka „neviem“ (22% na 18%).

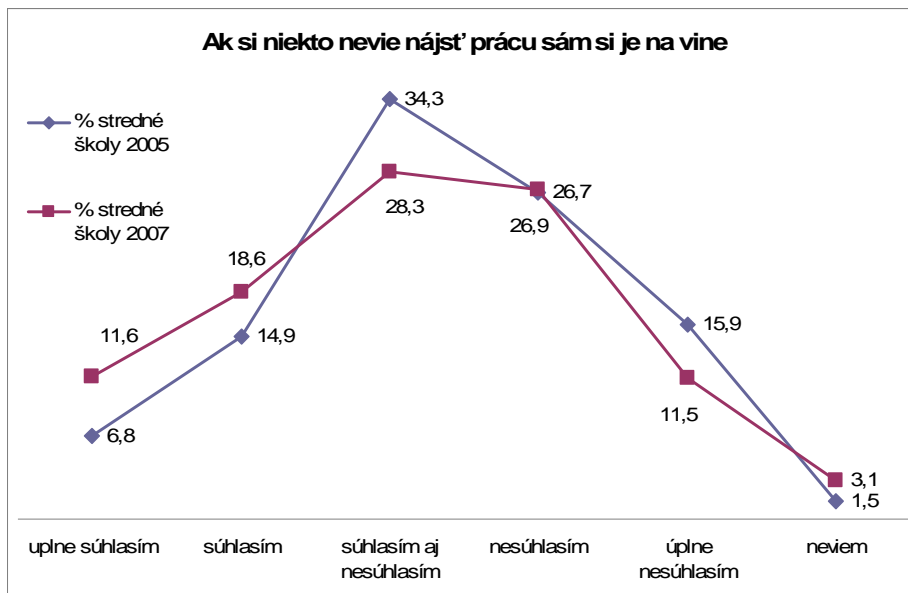
Graf č. 16: Moja budúcnosť v porovnaní s rodičmi o 10 rokov

VI. Hodnotová orientácia stredoškolákov

V demokratickej spoločnosti sú dôležité niektoré „hodnoty“, ktoré by mali zdieľať občania v záujme jej sociálnej súdržnosti a rozvoja. V našom výskume stredoškolákov sme už v roku 2005 pokladali za kľúčové tieto hodnoty: rovnosť, spravodlivosť, solidarita, tolerancia, pod.

Graf č. 17: Vina za neschopnosť nájsť si prácu

Nezamestnanosť je fenomén, ktorý v priebehu celej transformácie politického a spoločenského systému na Slovensku, má traumatizujúce dopady nezrovnateľné s inými postkomunistickými krajinami ako je napr. Česko alebo Slovinsko.

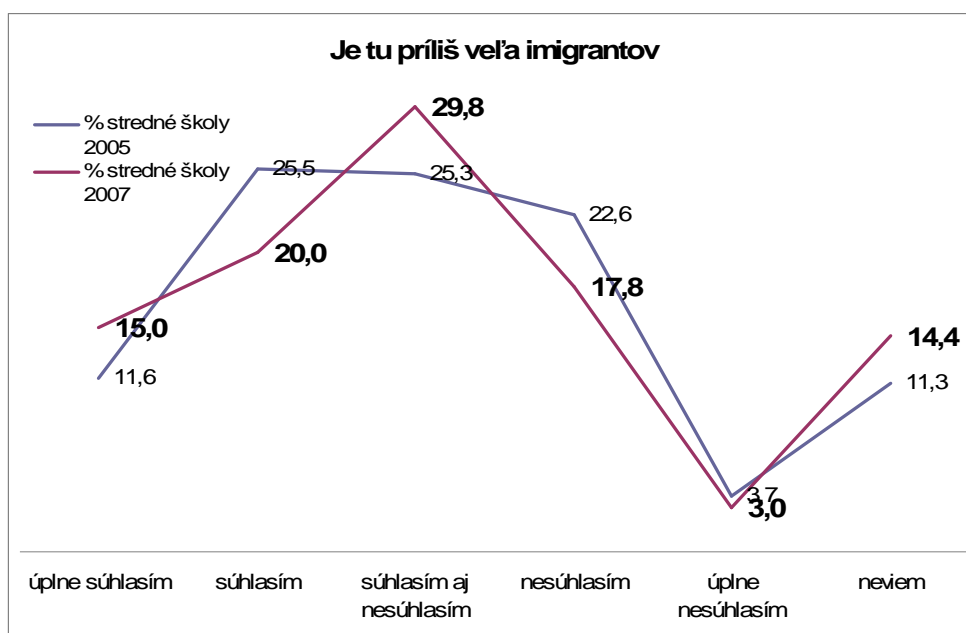
Skutočnosť, že išlo najmä o tzv. dlhodobú nezamestnanosť najmä mládeže, je pre nás dôležité chápanie „nezamestnanosti“ samotnými mladými ľuďmi.

Výskum nás upozorňuje, že klesá podiel stredových vyvážených pozícií (z 34,3% na 28,3%), ale aj podiel „ochraňujúcich“ (z 15,9% na 11,5%) nezamestnaných a ich hlasy sa prelievajú do jednoznačnejších postojov pripisujúcich vinu za nezamestnanosť príslušným jedincom. Osobnú vinu za nezamestnanosť v súčasnosti pripisujú stredoškoláci už oveľa viac (30,2%) ako pred dvomi rokmi (21,7%). „Nezamestnanosť“ sa rastom nových pracovných príležitostí často mení medializáciou na „nezamestnatelnosť“ niektorých špecifických skupín, čo v značnej miere mení postoje k tomuto fenoménu. Presadzuje sa presvedčenie o „osobnej vine“ za nezamestnanosť.

Zvyčajne sa imigranti a azylanti spájali s nekalou konkurenciou na trhu práce. Zdá sa však, že sa postoj k ľuďom, ktorí prichádzajú na Slovensko z rozličných dôvodov, ale aj za prácou, mení. Nemožno ho charakterizovať ako iba pozitívny trend. Predovšetkým je dôležité uvedomiť si, že sa stredové, nerozhodné postoje polarizujú.

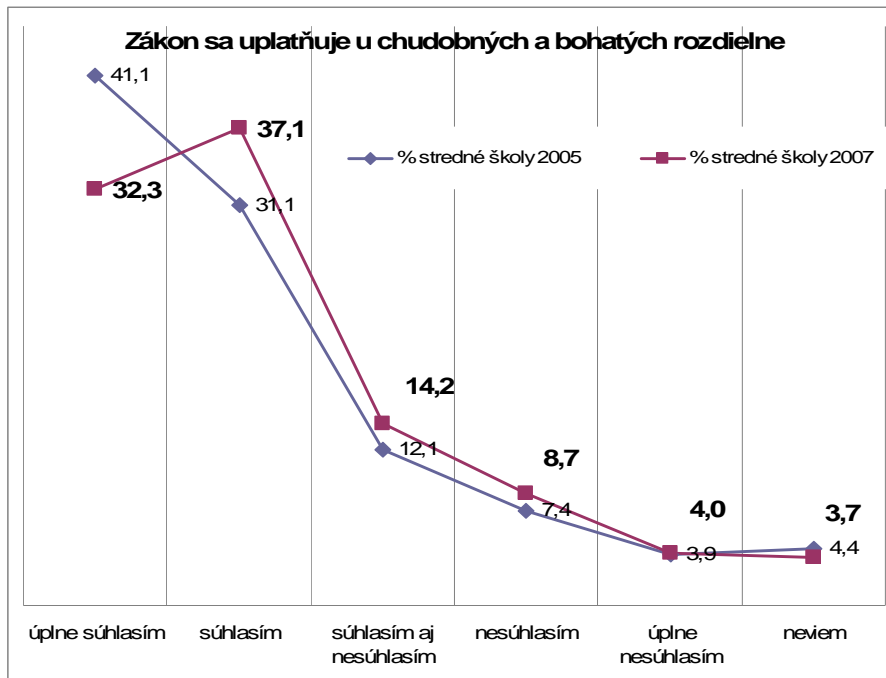
Ak v roku 2005 až 28,9% bolo stúpencom postoja „ani, ani“, tak v roku 2007 ich je iba 25,3%. Posilnili sa nielen akceptujúci imigráciu zo 17,8% v roku 2005 na 22,6% v roku 2007, ale aj jej odporcovia z 20% na 25,5%. Ale, aby to bolo ešte trochu komplikovanejšie, ukazuje sa istý pokles „radikálov“ v postoji „je tu veľa imigrantov“. V roku 2005 predstavovali radikálni odporcovia imigrantov 15% a o dva roky poklesli na 11,6% .

Graf č. 18: Pohľad na počet migrantov v krajine

Sociálna diferenciácia je skutočnosťou, ktorá sa prelína celým životom demokratickej spoločnosti budovanej na princípe meritokracie a trhového hospodárstva. Problém demokracie alebo aj trvalej udržateľnosti demokratickej spoločnosti nie je chudoba a bohatstvo, ale rovnosť chudobných a bohatých občanov pred zákonom.

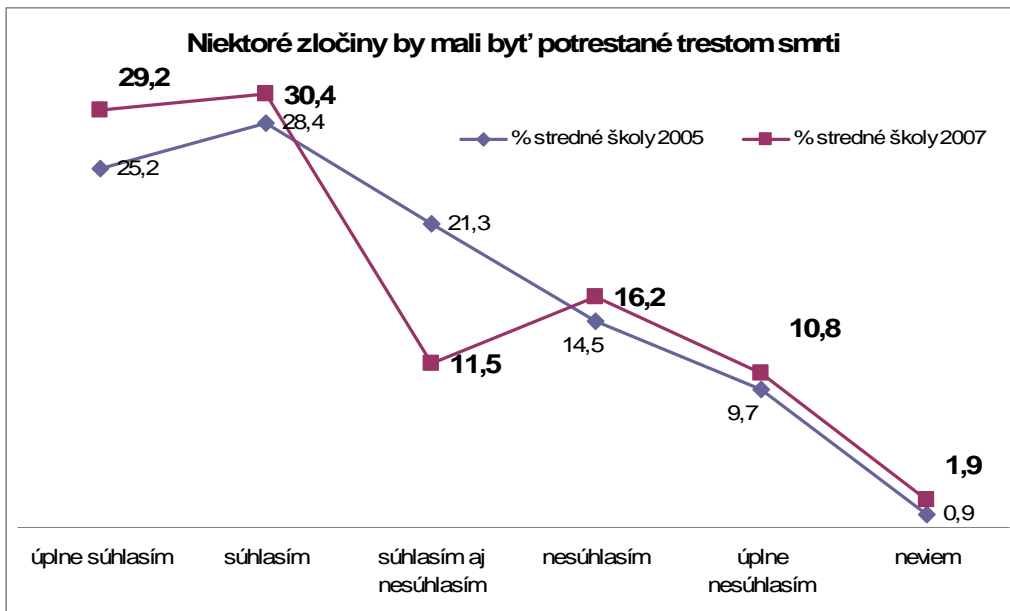
Graf č. 19: Pohľad na rovnosť pred zákonom a chudobných a bohatých

Už prvý pohľad na získané informácie o postojoch stredoškôľakov naznačuje, že v tejto oblasti sa v podstate nič nezmenilo. V oboch rokoch sme zistili, že „nerovnosť pred zákonom“ (rok 2005 až dokonca 72,2%) je vnímaná v zásade rovnako (rok 2007 69,4%). Ale v rámci tohto celkového postoja došlo k značnej kozmetickej zmene, keď sa citlivosť k tejto otázke zmenšila z 41,1% na 32,3%. Problematika právneho štátu, eliminácia zo spoločenského života tých, ktorí prišli k „bohatstvu“ kratšou cestou, posudzovanie ich priestupkov a prečinov proti verejnému poriadku rovnakým metrom sa stáva tou oblasťou prostredníctvom ktorej sa študujúca mládež prepracúva k chápaniu demokracie a zodpovednému občianskemu správaniu.

Problém trestu smrti je súčasťou verejného diskurzu, ktorému sa nedá vyhnúť ani u dospievajúcej mládeže. Údaje, ktoré máme k dispozícii ukazujú, že prevažujú stúpenci „trestu smrti“ v oboch skúmaných vzorkách stredoškôľakov. Ich podiel však stúpol z 53,6% v roku 2005 na 59,6% v roku 2007.

Graf č. 20: Pohľad na trest smrti

Znovu sa táto zmena udiala na úkor predtým nerozhodnutých z 21,3% na 11,5%. V tomto prípade však nedošlo k polarizácii, ale skôr k jednoznačnej radikalizácii stúpenčov trestu smrti, nakoľko sa posilnila skupinka jednoznačne podporujúcich tento konečný trest.

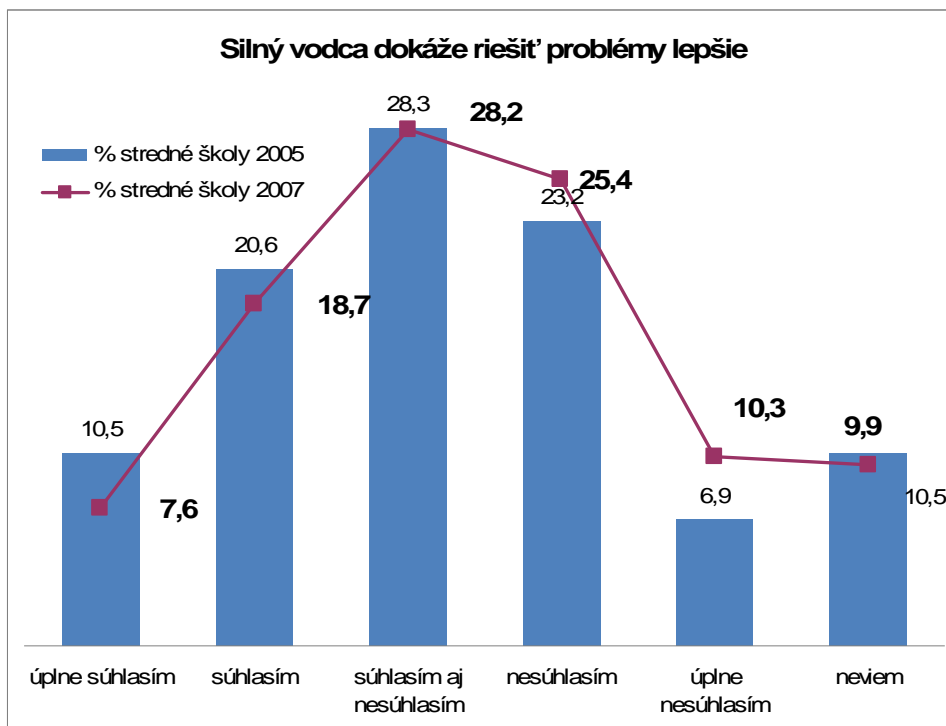
Skľony občanov Slovenska k utiekaniu sa k silnej osobnosti, k „silnému mužovi“ alebo k autorite po roku 1989 sú relatívne známe a hodne popularizované v celej Európe. Majú svoje historické korene a spájajú sa s dlhoročnou tradíciou „hnedej“ a „červenej“ diktatúry

Je tu však aj „parlamentná demokracia“ po roku 1989 s najrozličnejšími politickými stranami, ktoré niekedy vznikajú a zanikajú na jedno parlamentné obdobie, čo však značí neistotu občanov o tom či parlament má silu a kompetenciu rýchle a kvalitne rozhodovať, zaručiť demokratický rozvoj spoločnosti.

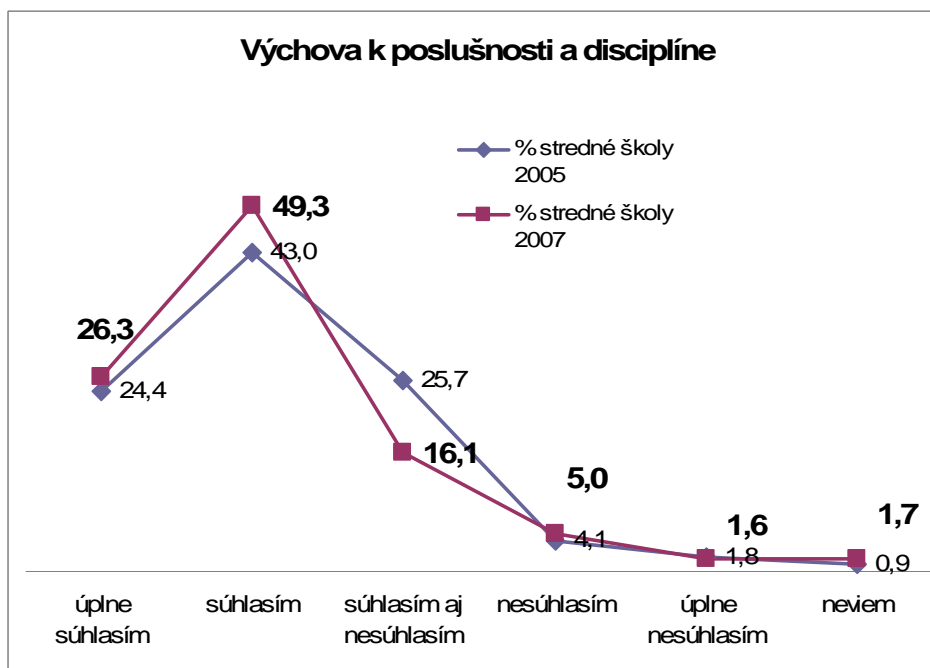
V našom výskume stredoškóľakov môžeme konštatovať, že mladí ľudia jednak nevedia na danú otázku zodpovedať (10%), ale predovšetkým si uvedomujú nejednoznačnosť každej varianty odpovede, takých je v oboch rokoch 28%.

Príznačný je však odklon od silnej politickej osobnosti, ktorá by riešila zložité problémy Slovenska rázne a kompetentne. Ak pred dvoma rokmi bolo stúpencom silného muža 31,1% stredoškóľakov tak v roku 2007 už iba 26,3%. Pritom sa presúvala váha hlasov priamo na nesúhlas s takýmto tvrdením (35,7%). V rámci tohto postoja dokonca najväčší nárast sa dá identifikovať v postoji „úplne nesúhlasím“ (zo 6,9% na 10,3%).

Graf č. 21: Silný vodca a riešenie problémov

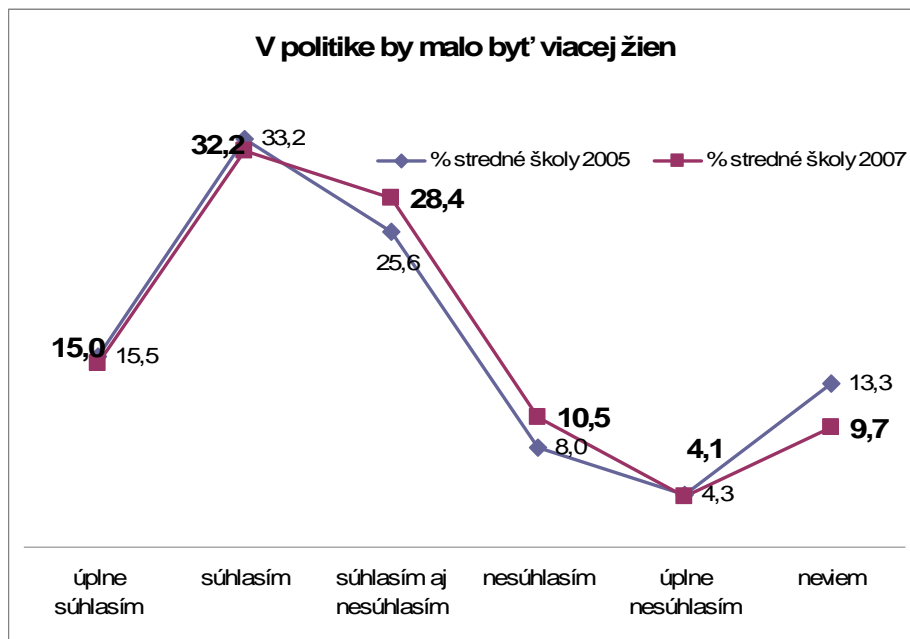
Graf č. 22: Výchova detí k disciplíne v rodine a škole

V zdanlivom rozpore s týmto trendom je orientácia stredoškôľakov na väčší dôraz výchovy detí k disciplíne a poslušnosti v rodine a v škole. V zásade sa priznáva užitočnosť

takejto výchovy v oboch rokoch: 67,4% v roku 2005 a dokonca až 75,6% v roku 2007. Je teda diskutabilné či „disciplína“ a „poslušnosť“ sa môže dávať do bezprostredného vzťahu so sklonom mladých občanov podliehať „autoritám“ vo verejnom či politickom živote ako sa to niekedy robí v teórii a praxi výchovy k demokracii.

Graf č. 23: V politike by malo byť viac žien

Mladí ľudia jednoznačne počas celého obdobia výskumu preferujú myšlienku, že v politike by malo byť viac žien (viac ako 50%).. Pozoruhodnou je tu iba skutočnosť, že „štruktúra“ postojov k tejto téze je aj z kvantitatívneho hľadiska skoro identická. Silných odporcov žien v politike je iba 4% a spoločne s odporcami (10,5%) predstavujú relatívne malé zoskupenie.

Zhrnutie

Politická a občianska socializácia stredoškolákov na Slovensku v súčasnosti sa mení. Stabilizoval sa najmä počet tých, ktorí prehlasujú, že nemajú žiadny záujem. Prekvapuje to, že tí, ktorí majú záujem o politiku sa politicky polarizujú. Z pôvodne veľkej skupiny zastávajúcej pozíciu „zlatého streda“ na škále „ľavica a pravica“ v roku 2005 sa v roku 2007

presúva relatívne veľká skupina študentov smerom od stredy na ľavo i na pravo. Môžeme teda hovoriť *o výraznejšej politickej polarizácii študujúcej mládeže* na stredných školách.

Poklesla nedôvera k politikom i politickým stranám v roku 2007 oproti roku 2005. Stúpila dôvera k vláde SR. Analýza údajov naznačuje, že *ide o proces akejsi premeny nedôvery k vláde SR*. Znížil sa podiel tých, ktorí vláde nedôverujú. Analogicky stúpila dôvera v slovenský parlament. Aj v tomto prípade sa presun hlasov smerom k dôvere udial na konto oboch úrovní nedôvery: silná nedôvera poklesla o 4% a nedôvera poklesla o 8% v roku 2007.

Mierne strácajú na pôvodne vysokej dôvere európske inštitúcie (Európska komisia a Európsky parlament) i mimovládne organizácie (Greenpeace, Amnesty International).

Očakávania mladých ľudí ako sa im bude dariť v budúcnosti v porovnaní s ich rodičmi boli v roku 2005 celkovo optimistické, ale v roku 2007 *sú ešte optimistickejšie (56,6%)*. Interpretácia tohto fenoménu nespočíva iba v „mladíckej“ povahe životného optimizmu. Je tu pokles nezamestnanosti na Slovensku a nové možnosti štúdia a práce v rámci Európskej únie. Zníženie demografickej generačnej vlny sa pripisuje na väčšiu úspešnosť súčasných generácií v konkurenčnom zápase absolventov škôl o pracovné a študijné miesta.

Istou zmenou prechádzajú aj hodnotovo-politické orientácie študentov, ktorými reagujú na najaktuálnejšie spoločenské problémy. **Osobnú vinu za nezamestnanosť** v súčasnosti pripisujú stredoškooláci už oveľa viac ako pred dvomi rokmi samotným ľuďom bez zamestnania. **Polarizuje sa postoj k imigrantom**, ktorí prichádzajú na Slovensko. Posilnila sa nielen ich akceptácia alebo tolerantnosť k nim (22,6% v roku 2007). Posilnilo sa aj ich odmietanie (na 25,5%). V hodnotení **rovnosti chudobných a bohatých občanov pred zákonom** sa v podstate nič nezmenilo. „Nerovnosť pred zákonom“ v roku 2005 (69,4%) je vnímaná v zásade rovnako aj v roku 2007 (72,2%). **Citlivosť k otázke nerovnosti pred zákonom však poklesla z 41,1% na 32,3%**. **Stúpenci „trestu smrti“** v oboch skúmaných vzorkách stredoškoolákov si posilnili svoje pozície (na 59,6% v roku 2007). Dochádza k **radikalizácii stúpcov trestu smrti**, nakoľko sa posilnila skupinka jednoznačne podporujúcich tento konečný trest. **Príznačný je odklon od silnej politickej osobnosti**, od tzv. silného muža, ktorý by riešil zložité problémy Slovenska rázne a kompetentne. Hlasy vyjadrujúce nesúhlas s takýmto tvrdením sa posilnili (35,7%). V zdanlivom rozpore s týmto trendom je orientácia stredoškoolákov na **výchovu detí k disciplíne a poslušnosti v rodine**

a v škole. Stredoškoláci jednoznačne **preferujú myšlienku, že v politike by malo byť viac žien** (viac ako 50%).

Najprekvapujúcejšie je zistenie, že **aj politické strany** zaznamenali mierny trend rastu súčinnosti so stredoškolákmi. To nesporne súvisí s predčasnými parlamentnými voľbami v roku 2006, kde je vždy veľa agitačnej práce, na ktorú sa hodia šikovné ruky a rýchle nohy mladých ľudí. Nepriamo to potvrdzuje aj vzostup účasti stredoškolákov (o 3 až 5%) v tzv. netradičných formách občianskej participácie mládeže v uvedenom období: účasť na zhromaždeniach občanov, získavanie podpisov, rozdávanie letákov, písanie článkov na internete a pod.

Poznámka

Výskum politickej a občianskej participácie stredoškolákov sa uskutočnil v roku 2005(870 respondentov) a 2007 (873 respondentov) na prelome mesiacov september a október vo všetkých krajoch Slovenska. Uskutočnili sme ho s podporou MŠ SR (odbor mládeže) prostredníctvom grantu IUVENTA. Podrobnosti o výsledkoch výskumov nájdete na www.vyskummladeze.sk.

V oboch súboroch bol dodržaný podiel študentov slovenskej národnosti (94,3% v roku 2005 a 95,0% v roku 2007), ako aj podiel študentov podľa pohlavia (53,7% chlapcov v roku 2005 a 51,4% v roku 2007). Výskumné súbory sú reprezentatívne voči základným súborom aj z hľadiska veľkosti obce a kraja. Podľa veku je v súbore 2007 o niečo viac 18 ročných ako 17 ročných, o niečo viac študentov z Bratislavy.

Osobitnú zmienku si zaslúži rýchle sa rozvíjajúci druh strednej školy tzv. Združené stredné školy, ktorý sme museli zaradiť do súboru oproti roku 2005. Ich podiel na výskumnom súbore predstavuje 21,3% študentov, čo pochopiteľne značilo pokles zastúpenia študentov SOU(21,0 %-31,4%) s maturitou a SOŠ (19,9%-33,7%) vo výskumnej vzorke roku 2007 oproti roku 2005. Podiel študentov SOU bez maturity a gymnázií zostal v podstate bezo zmeny.

Osobitosťou výberového súboru je skutočnosť, že sú v ňom predovšetkým študenti druhého, tretieho a štvrtého ročníka (absentuje prvý ročník) nakoľko výskum sa v oboch rokoch realizoval krátko po začiatku školského roku a hlavným cieľom výskumu bolo skúmať ich názory na fungovania školskej samosprávy s dôrazom na činnosť žiackych školských rád.

LITERATÚRA

Bošňáková, M.; Macháček, L.(2005): *Aj nás sa to týka*. Bratislava: IUVENTA.

Bošňáková, M; Miháliková, J. (2006): *Tretia vlna. Profesionálna podpora žiackych školských rád*. Bratislava: IUVENTA.

Macháček, L. (ed.) (2006): *Participácia študentov na samospráve školy*. Bratislava: IUVENTA.

Macháček, L. (2005): *EUYOUPART. Politická participácia mladých ľudí v Európe*. Trnava: UCM.

Macháček, L. (2005): *Political knowledge and the political attitudes of youth in EU*. In: Macháček, L. (ed.): *The Central European Dimension of Youth Research*. Trnava: UCM.

Macháček, L. (2005): *Participácia študentov na samospráve stredných a vysokých škôl Slovenska*. Bratislava: IUVENTA.

Macháček, L. (ed.) (2004): *Orientácia mladých mužov a žien na európske občianstvo a európsku identitu*. Bratislava: SÚ SAV.

Macháček, L. (ed.) (2003): *Participácia, občianstvo, demokracia*. Trnava: Slovenská pedagogická spoločnosť a Katedra pedagogiky FF UCM v Trnave. CD ROM ISBN 80-89031-48-9.